

TÜRKİYE'DE EKONOMİK GELİŞMELER VE BEKLENTİLER

(10 Eylül 2004)

Prof. Dr. Emin ÇARIKCI

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ, İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim Üyesi

Kasım 2000 Likidite Krizi ve Şubat 2001 Finans Krizi sonrası IMF destekli bir Ekonomik İstikrar Programına ek olarak, ekonomi yönetiminde politik müdahaleleri asgari düzeye indirebilmek için BDDK ve Kamu İhaleleri Üst Kurulu gibi 10 Üst Kurul kurulmuş, ilaveten, Bankalar Kanunu, Hazinesin İç Borçlanma Kanunu ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığı yasası gibi kurumların özerkliğinin ve Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasının müspet etkileri, ayrıca Ekonomik Programda mali disipline uyulmasının piyasalara güven vermesi sonucu Türk ekonomisi düzlüğe çıkmak üzeredir. Ekonomide 2004'deki son durumu ele almadan önce 2002 ve 2003 yıllarındaki gelişmeleri özetleyelim.

2002'de ekonomik durum: 2002 yılı için hedeflenen %3'lük GSMH büyüme hızı, %7,8'lik bir artış göstermiş, yıl boyunca dolar fiyatının 1,5 milyon TL dolayında seyretmesinin de müspet etkisiyle, 2002 yılı için hedeflenen GSMH 166 milyar dolar yerine yaklaşık 182 milyar dolar, Fert Başına Gelir (FBG) de hedeflenen 2316 dolar yerine 2609 dolar olarak gerçekleşmiştir (Bakınız. Tablo-1). Yıllık enflasyon 2001'deki %70'li seviyelerinden, 2002'de TÜFE'de %29,7, TEFE'de %30,8'e gerilemiştir.

2003 yılı gerçekleştirmeleri: GSMH Büyüme Hızı %5.9 artmış, ortalama dolar fiyatının 2002 seviyesinde (1,5 milyon TL) kalması sonucu, GSMH hedefi 200 milyar \$ iken, 239 milyar \$'a çıkmıştır (2002'den 2003'e %32 artış). FBG 2609 \$'dan 3384 \$'a (2002'ye göre %29.7 artış) gerçekleşmiştir. İthalat 68.7 ve ihracat ise 46.9 milyar dolar, Dış Ticaret Açığı -21,9 ve Cari İşlemler Dengesi açığı da -6,8 milyar dolardır. 2003'de yıllık enflasyon hızları TÜFE'de %18,4'e, TEFE'de de %13,9'a inmiştir.

2003 Devlet Bütçesi Gerçekleşmeleri: Bütçe Harcamaları 140 katrilyon TL, Gelirleri 100,2 katrilyon TL olup, Bütçe Açığı da -39,8 katrilyon TL'ye (26,5 milyar \$), (SGK açıkları 15,9 katrilyon (ktr) TL=10,6 milyar \$'a) ulaşmış, Toplam Faiz Harcamaları ise 58,6 ktr.TL'dir. Bu durumda;

- Toplam gelirlerin (100,2 ktr) %58,6'sı ve Vergi gelirlerinin (84,3 ktr) %69,5'i faiz ödemelerine (58,6 ktr. TL) harcanmıştır (2002'de bu oranlar sırası ile %68 ve %78 idi).

- Toplam faiz ödemelerinin (58,6 ktr) %90'ı (52,7 ktr) İç Borç (139 milyar \$) faiz ödemelerine, sadece %10'u da (5,9 ktr) Dış Borç (147 milyar \$) faiz ödemelerine gitmiştir.

2004 yılı Devlet Bütçesi Hedefleri: Harcamalar 160,9 Katrilyon (Ktr) TL; Transferler 108,2 ktr (66,1 ktr. faiz ödemesi), Cari Harcamalar 45,2 ktr. TL (28,6 ktr. Personel Giderleri), Yatırım ise 7,6 ktr. TL'dir. Gelirler 114,5 ktr. TL (Vergiler 99,2 ktr. TL). 2003'ten 2004'e Bütçe Harcamaları içinde, Transferler / Harcamalar %68'den %67,2'ye (Faiz Ödemeleri / Harcamalar %41,9'dan %41,1'e), Cari Ödemeler / Harcamalar %27,3'ten %28,1'e, Yatırımlar / Harcamalar %4,6'dan %4,7'ye, Vergi Gelirleri / Harcamalar %61,5'ten %61,6'ya, Faiz Ödemeleri / Vergiler %68,1'den %66,7'ye, Harcamalar / GSMH'de %39,5'ten %38,3'e hedeflenmiştir. Bu durum 2004 Bütçesinin de bir Transfer ve Cari Harcamalardan oluştuğunu ve Bütçe esnekliğinin yok denecek kadar az olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2004 yılı hedefleri: (Bakınız, Tablo-1) GSMH yaklaşık 262 milyar \$, FBG 3645 \$, Satınalma Gücü Paritesine (SGP) göre FBG 8200 \$, GSMH büyüme hızı %5, yıllık Enflasyon hızları da TÜFE ve TEFE'de de %12'şer, İthalat 75 milyar \$ (%11,5 artış), İhracat ise 51,5 milyar \$ (%12,3 artış) olup, Dış Ticaret Açığı 23,5 milyar \$, CİD Açığı da -7,6 milyar \$'dır. CİD Açığı / GSMH oranı da % -2,9 hedeflendiği için (2000'de bu oran % -4,9 idi) 2004'te bir döviz krizi beklenmemektedir. Çünkü, bu oran %4'ü geçmediği sürece Türkiye'de bir döviz krizi olmaz.

Zaten 2002'den 2003'e Merkez Bankası (MB) döviz rezervleri 26,7 milyardan 33,6 milyar \$'a çıkmıştır.

TABLO-1. TÜRKİYE'DE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER:2000-2004 (10 Eylül 2004)

-	2000	2001	2002	2003	2004 (K)
GSMH (Milyar Dolar)	201,4	144,0	181,7	239	261,7 (P)
Fert Başına Gelir (FBG), Dolar	2986	2101	2609	3384	3645 (P)
- Satınalma Gücü (SGP) ile FBG, \$	6212	5738	6158	7600 (E)	8200 (E)
GSMH Büyüme Hızı (%)	6,3	- 9,5	7,8	5,9	12,4 Mart
- İmalat Sanayii Üretimi (% Değişme)	5,6	- 9,9	10,7	9,7	14,5 Temmuz
◆ Kapasite kullanım oranı (%)	78,2	73,6	76,7	80,0	84,1 Temmuz
Tüketici Fiyatları (TÜFE), %	39,0	68,5	29,7	18,4	3,9 Ağustos (*)
Toptan Eşya Fiyatları (TEFE), %	32,7	88,6	30,8	13,9	7,3 Ağustos (*)
Emisyon Hacmi (Trilyon Lira)	3772	5282	7636	10676	14000 Eylül
Bütçe açığı (Katrilyon Lira)	-13,7 (21,9 Milyar\$)	-29,8 (24,8 Milyar\$)	-41,7 (1) (27,8 Milyar \$)	-39,8 (1) (26,5Milyar\$)	-15,9Temmuz(1) (10,6 Milyar\$)
Sos. Güv. Kur. Açığı (Katrilyon TL)	-4,5 (7,2 Milyar\$)	-8,4 (7 Milyar\$)	-13,3 (1) (8,9 Milyar\$)	-15,9 (1) (10,6Milyar\$)	-11Temmuz (1) (7,3 Milyar\$)
İç Borç Stoku (Katrilyon Lira)	36,4 (58 Milyar\$)	122,2 (101 Milyar\$)	149,9 (1) (100 Milyar \$)	194,4 (1) (130 Milyar\$)	212 Temmuz(1) (141,3 Milyar\$)
Bütçe Açığı / GSMH (%)	-10,6	-16,5	-14,7	-11,2	-11,1 (P)
Bütçe Harcamaları / GSMH (%)	37,2	45,7	42,3	39,5	38,3 (P)
İhracat (% Artış)	2,8	12,3	12,0	30,0	32,7 Temmuz
İthalat (% Artış)	32,7	-25,7	+22,8	+33,3	45,1Temmuz (2)
İthalat (Milyar Dolar)	-54,5	-41,5	-50,8	-68,7	-53,8Temmuz(2)
İhracat (Milyar Dolar)	27,8	31,3	35,1	46,9	34,4Temmuz
DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar \$)	- 26,7	- 10,1	-15,8	-21,9	-19,4 Temmuz
İhracat / İthalat, (%'si)	51,0	77,0	69,0	68,2	63,9 Temmuz
Bavul Ticareti (Milyar Dolar)	2,9	3,0	4,1	4,0	2,2 Temmuz
İhracatımızda AB'nin Payı, %	52,2	51,6	51,5	51,9	51,7 Temmuz
İthalatımızda AB'nin Payı, %	48,8	44,6	45,5	45,8	45,1 Temmuz
Hizmet Gelirleri (Milyar \$)	27,5	21,9	20,0	21,0	13,1 Temmuz
Hizmet Giderleri (Milyar \$)	-15,0	-13,8	-13,2	-8,5	-5,9 Temmuz
CARİ İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)	-9,8	+3,4	-1,8	-6,8	-10,0 Temmuz
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	1,7	3,3	0,6	0,6	1,8 Temmuz (3)
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	118,8	113,9	131,1	147,0	146,5 Mart
MB Döviz Rezervleri (Milyar \$)	19,6	18,7	26,7	33,6	33,3 Eylül

(K): 2004 yılına ait Ay'ların yanındaki rakamlar Ocak ayından itibaren kümülatiftir.

(P): DPT 2004 yılı için Program Hedefleri; (E): E.Çarıkçı.

(*) Ağustos 2004'de Yıllık bazda ise TÜFE %10,0'a, TEFE %10,5'e inmiştir.

(1) Ortalama Dolar kuru 2000'de 627 bin TL, 2001'de 1,2 milyon TL, 2002-2004 döneminde 1,5 milyon TL'dir.

(2) İthalatımızda ara malları ve hammaddelerin payı %67, sermaye malları %18 ve tüketim malları da %14'dür.

(3) Ocak-Temmuz 2004'de net Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımı girişi (yabancıların Türkiye'de satın aldığı 918 milyon \$'lık gayrimenkul geliri hesaba katılmaz ise) sadece 425 milyon dolardır.

Kaynak : DİE, DPT, MB, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları Dokümanları, Eylül 2004.
Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI, Çankaya Üniversitesi, İİBF, Öğretim Üyesi.

İşçi emeklileri maaşları ile asgari ücrete beklenenin üzerinde verilen %33'lük zammın getirdiği ek yük, yukarıdaki 2004 yılı bütçe rakamları hedeflerinde yer almamıştı. Bu ilave yükün giderilmesi için içki ve sigaralar ile petrol ürünlerine yapılan zamların yeterli olmaması sonucu, memur ve emekli maaşları dışındaki kalemlerde %13'lük bir bütçe kısıtlamasına gidilecektir. Neticede, 2004 Bütçesindeki 160.9 katrilyon TL'lik Harcamaların yaklaşık 150 katrilyon TL'ye indirilmesi hedeflenmiştir.

2004'DE EKONOMİK GELİŞMELER;

✓ Bir önceki aya göre, **Ağustos 2004'de TÜFE'de %0,6 ve TEFE'de %0,8 artış**, TEFE'nin alt kollarından **imalat sanayiindeki fiyat artışı ise %1,8'dir**. Ocak-Ağustos 2004 döneminde **enflasyon hızları TÜFE'de %3.9, TEFE'de ise %7.3 artmış, yıllık bazda ise bu oranlar sırası ile %10'a ve %10.5'e inmiştir**.

✓ Nisan sonu ile Mayıs başlarında **döviz fiyatlarındaki tırmanma**, bir yandan ihracatçılara nefes aldırırken, öte yandan, **çekirdek enflasyon** diye bilinen özel sektör imalat sanayii aylık fiyat artışlarını %1'in üzerinde artmasına yola açarak, **yaz aylarındaki aylık negatif enflasyon beklentilerini asgari düzeye indirebilir**. Nitekim, **Mayıs ve Haziran 2004'de TÜFE ve TEFE artışları yüzde sıfıra yakın olduğu halde Çekirdek Enflasyon (Maliyet Enflasyonu) Mayıs'da %1.8, Haziran'da %1.2, Temmuz da ise %0,3 ve Ağustos'da ise %1,5 artmıştır**.

✓ 2002'den 2003'e **İç Borç Stoku** 149.9 katrilyon TL'den 194.4 katrilyon TL'ye (100 milyar \$'dan 130 milyar \$'a) çıkarak **Dış Borç Stokuna** (147 milyar \$) yaklaşmıştır. **Nisan 2004 de ise, İç Borç Stoku 206.2 katrilyon TL'ye (137.5 milyar \$'a) çıkmıştır**. Mart 2004'de 203.7 katrilyon TL'lik İç borç stokunun %19'u **döviz cinsinden veya dövize endeksli**, %38'i sabit faizli, %43'ü de değişken faizli olup, bu stokun alıcılara göre dağılımında **piyasanın payı %58.5, Kamu'nun payı da (MB, Kamu Bankaları ve Diğer Kamu) %41,5'tir (DPT, Mali Piyasalardaki Gelişmeler, Nisan 2004 sayfa 12-13). Kamu'nun toplam borç stokunun yaklaşık 2 / 3'ü İç Borç Stoku, 1 / 3'ü de Dış Borç Stoku olup, toplam Dış Borcun da yaklaşık yarısı kamu kesimine aittir**

✓ Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, **2002'den 2003'e ; Toplam Kamu Borç Stoku (Brüt) / GSMH Oranı %93.6'dan %83.5'e, Toplam Kamu Borç Stoku (Net) / GSMH Oranı da %79'dan %70'e gerilemiştir. Bu (Net) oran 2000'de %57 iken, ekonomik kriz sonucu 2001'de %91'e fırlamış idi. AB'de parasal birliğe katılımın ön şartlarını kapsayan Maastricht Kriterlerinde kamu borç stoku/GSMH oranı %60 olmakla birlikte, Türkiye'de İç Borç Stoku ortalama vade yapısının çok kısa vadeli olmasından dolayı, Türkiye'nin uluslararası piyasalarda güvenini sağlayabilmesi ve bu piyasalardan düşük faizli orta ve uzun vadeli krediler çekebilmesi için Brüt oranın %50, Net oranın da %40 dolayına çekilmesi gerekmektedir. Mesela, Mart 2004'te 203.7 katrilyon TL'lik İç Borç Stokunun %73'ünü oluşturan Tahvil+Bono'dan oluşan Nakit borçların (119+22=141 katrilyon TL) ortalama vade yapısı sadece 12.7 aydır (Tahvilde 14,5 ay Bono'da 2,7 ay, DPT, Nisan 2004, s.11),**

✓ **İmalat Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranı Temmuz 2003'de %79.8 iken, Temmuz 2004'te %84.1'e (Özel Sektörde %74.7'den %80.8'e) çıkmıştır.**

✓ **İmalat Sanayii üretimi 2001 yılında %9.9 gerilemiş iken, bu oran 2002'de %10.7'lik bir artışa dönüşmüş, 2003 yılında ise %9.7 artmıştır. Ocak-Temmuz 2003'de %7.5 olan bu artış, Ocak-Temmuz 2004'de ise %14,5'e yükselmiştir.**

✓ 2003 yılında **ihracat %30, ithalat da %33,3 artmıştır**. Ancak, ihracat artışının belli bir kısmının dolar-euro çapraz kur'undaki dolar aleyhine değişmeden kaynaklandığı unutulmamalıdır. **Ocak-Temmuz 2004 döneminde ihracat artışı %32.7, ithalat artışı ise %45.1 olup, ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat) %63.9'a gerilemiştir. Ocak-Temmuz 2004 döneminde**

-10 milyar dolarlık Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı, yaz aylarında Turizm gelirleri ile bavul ticareti artışlarına rağmen yıllık bazda -12 milyar \$'a ulaşması beklenmektedir.

✓ Türkiye'nin ihracat dışı başlıca döviz gelirleri ise, 2000'den 2003'e; milyar dolar olarak, bavul ticareti 3'ten 4'e, turizm gelirleri 7.6'dan 13.2'ye yükselmiş, müteahhitlik 1'den 0.7'ye,

taşımacılık 3'ten 2.7'ye ve işçi dövizleri de 4.6'dan 2.3 milyar \$'a inmiş, (2003 yılı toplamı 25 milyar dolar), gelen yıllık turist sayısı da 10.4 milyondan 14 milyona ulaşmıştır.

✓ Ocak-Temmuz 2004 dönemi; ihracat ve ithalatımızda, sırasıyla ilk 15 üyeli AB'nin payı %51.7 ve %45.1'dir. 16.8 milyar \$'lık toplam Dış Ticaret Açığının sadece %33.5'i (6.5 milyar \$'ı) AB ülkeleriyle, %23.2'ü (4.4 milyar \$) KEİ ülkeleriyle, %30'u (5.8 milyar \$) Uzak Doğu ülkeleriyledir. Demek ki, Dış Ticaret Açığının tek sebebi AB ile yapılmış olan Gümrük Birliği (GB) değildir.

✓ Ocak-Haziran 2004 döneminde Türkiye'nin en çok Dış Ticaret Açığı (DTA=ithalat-ihracat) verdiği ülkeler, milyar dolar olarak (parantez içinde sırasıyla ithalat - ihracat); Rusya 3 (3.8 - 0.8), Almanya 2 (6.1 - 4.1), Çin 1.8 (2 - 0.2), İsviçre 1.6 (1.6 - 0), Fransa 1.4 (3.2 - 1.8), İtalya 1.3 (3.3 - 2), Japonya 1.2 (1.2 - 0), Güney Kore 1.2 (1.2 - 0), Ukrayna 0.9 (1.1 - 0.2), İran 0.6 (0.9 - 0.3) ve Tayvan 0.5 (0.5 - 0) milyar \$'dır. Türkiye İngiltere ile 441 milyon \$'lık (2 - 2.5) bir DT Fazlası gerçekleştirmiştir.

✓ Türkiye'nin bu yılın ilk yarısında, bölgeler itibarıyla, toplam ihracatının %51.7'si AB ülkelerine, toplamda ülkelerin payı, (Almanya %14.3, İngiltere %8.7, ABD %7.9, İtalya %7), %16'sı İKT ülkelerine, %10'arı da KEİ ve Diğer Avrupa ülkelerine, %9.1'i de Amerika ülkelerinedir (ABD %7.9). Toplam ithalatımızda ise %45.2 AB ülkeleri (Almanya %13.3, İtalya %7.3, Fransa %6.9), %17.6'sı diğer Avrupa ülkeleri, %4.3'ü KEİ ülkeleri (Rusya %8.4), %10.5'i İKT ülkelerine, %7'si Amerika ülkelerinedir (ABD %5.1). İthalatımızda Çin ve İngiltere'nin payları ise %4.5'erdir.

✓ 2001'den bu yana Türkiye'nin esas meselelerinden biri de artan işsizliktir. DİE verilerine göre, işsizlik oranları 2001'de %8.4, 2002'de %10.3, 2003'de de %10.5 olarak gerçekleşti. Ayrıca, 2000-2003 döneminde, reel olarak işçi ücretleri %25.3 geriledi. Reel ücretlerdeki bu erime 2001'de %13.4, 2002'de %8, 2003'de de %6.3'tür. Bu düşüş özel sektörde daha yüksektir. 2003 yılında döviz fiyatlarındaki gerilemeye rağmen, dış rekabet gücümüzün korunması ve 2003'deki ihracat artışındaki başarıda reel ücretlerdeki düşüşün de büyük bir payı vardır.

✓ Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımlarında 2002'de 1 milyar 32 milyon \$'lık giriş, 55 milyon \$'lık çıkışla net DYS girişi 977 milyon \$ iken, 2003 yılında ise 578 milyon \$ giriş ve -499 milyon \$ çıkış olduğu için net DYS girişi sadece 79 milyon \$'dır. Dünyada 2002'de DYS yatırımı stoku 7.1 trilyon \$'dır. Türkiye'nin payı ise sadece %0.3 (binde 3) ile 18.6 milyar \$'dır.

Yabancıların Gayrimenkul Alımları: 12 Temmuz 2003'de Tapu Yasası'nda yapılan değişiklikten bu yana yabancıların Türkiye'de gayrimenkul (taşınmaz= ev, arsa ve arazi) satın almaları artmıştır. Bu satışlardan elde edilen dövizler Merkez Bankası (M.B) tarafından ödemeler dengesinin net hata-noksan kaleminde gösterilirken, Temmuz 2004'den itibaren DYS kalemleri içerisinde yer almaya başlamıştır. Neticede, Haziran 2004'den Temmuz 2004'e brüt DYS girişinde 3 katlık bir artış ortaya çıkmasına yol açmış, böylece Ocak-Temmuz 2004 döneminde 1,8 milyar \$'lık DYS kaleminin 918 milyon doları yabancıların gayrimenkul alımından (19 Temmuz 2003'den bu yana 6 bin 80 adet gayrimenkul satın alınmış), 882 milyon doları da brüt DYS girişinden kaynaklanmıştır. Bu 7 aylık dönemde Türkiye'den çıkan DYS yatırımı tutarı da 462 milyon dolar olduğuna göre, bu dönemde Türkiye'ye giren net DYS girişi, Ödemeler Bilançosu'nda görüldüğü gibi 1.3 milyar \$ yerine, sadece 495 milyon dolar (1343-918) seviyesindedir.

Yabancıların gayrimenkul alımlarından elde edilen döviz gelirlerinin DYS kalemleri içerisinde gösterilmesi doğru değildir. Çünkü, bu alımlar orta ve uzun vadelerde istihdama ve ihracata, yok

denecek kadar az katkı yaptığı gibi, Türkiye'deki DYS yatırımlarının geçmişteki gelişmeleri ile uluslararası mukayeselerin yapılmasında büyük bir kargaşaya yol açacaktır.

✓ **2003 Yılı itibariyle Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri ise; toplam üretimde (GSMH'de 18.ci, nüfus itibariyle 15.ncidir. Dünya dış ticaretinde Türkiye'nin payı ihracatta %0.7 (binde yedi), ithalatta da %0.9'dur.**

✓ HM'nin Ocak 2004 Finansman Tablosuna göre, 2003'te **Toplam Borç Servisi** (Faiz ve Anapara geri ödemesi) **108 milyar \$'dan** (97 milyar iç borç, 11 milyar \$'ı dış borç), **2004'te 127 milyar \$'a çıkacaktır** (116 milyar \$'ı iç borç, 11 milyar \$'ı da dış borç). Böylece 2003'te Toplam Borç

Servisinin %91'i İç Borç Sevisine gitmektedir. **2003'te Hazine içerden 90 milyar \$ borçlanmış**, 97 milyar \$ iç borç geri ödemesi yapmışken (İç Borçları Geri Çevirme Oranı –IBGÇ- %93 iken = piyasaya 7 milyar \$ bırakmış), **2004 hedefi ise, Hazine 116 milyar \$ iç borç ödemesi yapacak 102 milyar \$'lık iç borçlanmaya gidecektir** (IBGÇ=%88).

✓ **2004 Devlet Bütçesi Gerçekleşmeleri: Ocak-Temmuz 2004 döneminde Bütçe Harcamaları 76.6 katrilyon (ktr) TL, Gelirleri 60.7 ktr TL olup, Bütçe Açığı da –15.9 ktr TL'ye= 10.6 milyar \$ (SGK açıkları 11 ktr TL=7.3 milyar \$'a) ulaşmış, Toplam Faiz Harcamaları ise 35.0 ktr.TL (23.3 milyar \$) olup, bu durumda;**

- **Toplam gelirlerin (60.7 ktr) %57.7 ve Vergi gelirlerinin (48.3 ktr) %72.5'i faiz ödemelerine (35 ktr. TL) harcanmıştır (2003'de bu oranlar sırası ile %58.6 ve %69.5 idi).**

- **Toplam faiz ödemelerinin (35 ktr) %89.4'ü (31.2 ktr) İç Borç (141.3 milyar \$) faiz ödemelerine, sadece %10,6'sı da (3.7 ktr) Dış Borç (146.5 milyar \$) faiz ödemelerine gitmiştir.**

BEKLENTİLER VE SONUÇ

Yukarıdaki oranlar Ekonomik dengelerin hala bıçak sırtında olduğunu göstermektedir. **Bütçede ve iç borçları çevirmede nispi bir iyileşmeye rağmen, Türkiye'nin esas meselesi Dış Borç Stokundan çok, İç Borç Stokudur.** Nitekim; **2002'den 2003'e İç Borç Stoku 100 milyardan 130 milyar \$'a, Haziran 2004'de de 139.4 milyar \$'a ulaştığı halde; aynı dönemde Dış Borç Stoku ise 131 milyardan sadece 147 milyar \$'a çıkmıştır.**

Kamu Kesiminde (Devlet, KİT'ler, Belediyeler ve BİT'lerde) **aşırı israfı azaltacak**, tasarruf ve verimliliği artıracak yapısal tedbirler ile, özelleştirme ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele konularında **daha hızlı adımlar atılması gerekmektedir.** Bu konularda **daha hızlı hamleler yapılmadığı sürece enflasyonla mücadelede ve büyümede elde edilen başarılar kalıcı olamaz.** **Bütçe Açığı / GSMH oranı %11 seviyesinden %4'ün altına indirilene kadar talepteki bir canlanma ve döviz fiyatları artışları (ithalatın %86'sı üretim ve yatırım mallarından oluştuğu için iç fiyatlara yansıtılacak) normal seviyelerine ulaştığında enflasyon hızındaki düşüşün devam etmesi çok zor görülmektedir.**

Diğer beklentilere gelince: Türkiye enflasyonla mücadelede önemli bir mesafe almış olmasına ve büyüme hızı da 2002'den bu yana %5'in üzerinde bir artış göstermesine rağmen, bu olumlu gelişmeler yatırım ve istihdam artışına önemli bir katkı sağlamamaktadır. Ocak-Haziran 2003'den **Ocak-Haziran 2004'e toplam ithalatta;**

- **Yatırım malları payı %14.6'dan %18.2'ye çıkması yatırımlarda bir kıpırdanma başladığının,**

- **Tüketim malları payının da %9.9'dan %14.1'e çıkması, TL'de varolan %20 dolayındaki aşırı değerlenmişliğin ortaya çıkardığı olumsuz etkinin açık bir göstergesidir.** Bu oranın tekrar %10 dolayına inmesi ve dış rekabet gücümüzün artması için TL'nin bir an önce en az %10 değer yitirmesine yönelik gerekli iktisat politikaları ortaya konmalıdır.

Bu yılın ilk çeyreğinde toplam imalat sanayii üretim değeri içinde kamunun payı %21, özel kesimin payı ise %79 olarak gerçekleşmiş olup, bu dönemde kamu kesimi yatırımlarında %11.3'lük bir azalışa rağmen, bu oran özel kesimde %60.6'lık bir artış göstermiştir. Aralık ayından sonra **AB ile tam üyelik müzakerelerine başlanabilirse, bir yandan özel sektör**

yatırımlarındaki artış devam edecek, öte yandan DYS yatırımlarında beklenen sıçrama ile son yıllarda artış eğilimine giren işsizlik, hiç olmazsa 2005'in ikinci yarısında, düşüş eğilimine girecektir.

IMF ile 3 yıllık yeni Stand-by anlaşması: Hükümetin IMF ile 2005-2007 dönemini kapsayan yeni bir stand-by anlaşması yapacak olması yerinde bir karardır. Çünkü, IMF Ülke (Türkiye) Raporu No: 2004/2002'ye göre, 2003'den 2006'ya Türkiye'nin;

- Rezervleri 35 milyardan 21 milyar \$'a inecek,
- Kısa Vadeli Borçlar / Rezervler oranı %65'den %142'ye,
- (Kısa Vadeli Borçlar + Dış Borç Ödemesi) / Rezervler oranı da %119'dan %225'e fırlayacaktır.

Bu oranların 2003'de düşük olmasının ana sebebi, Türkiye'nin 2002 başında IMF'den 16 milyar \$'lık ek destek sağlaması ve Ağustos 2003'de de IMF'ye geri ödenecek 11 milyar \$'lık borcun ertelenmesidir. Türkiye'nin bu durumda IMF ile 2005-2007 dönemini kapsayacak 3 yıllık bir **Stand-by anlaşması ile sağlayacağı avantajlar ise;**

- Bu dönemde IMF'ye ödemek zorunda olduğu 20 milyar \$'lık borç için IMF'den tekrar 10-12 milyar \$'lık ek kaynak sağlamak veya bu miktar borcu tekrar ertelemek,
- Bu yıl sonunda 7.6 milyar \$'lık hedef yerine 12 milyar \$'a yaklaşması beklenen Cari İşlemler açığının hiç olmazsa yarısını IMF'den alınacak ek kaynakla, diğer yarısını da döviz rezervlerini azaltarak finanse etmek,
- IMF'den alınacak ek kaynaklarla döviz fiyatları artışını frenleyerek enflasyonla mücadeledeki başarısını sürdürmek,
- Nominal ve özellikle reel faiz oranlarını %10'lara çekerek iç borcu çevirmede daha az zorlanmak,
- Mali disiplinin süreceğine dair iç ve dış piyasalara güven vererek, Türkiye'nin dış kredibilitesine ve yukarıda sözünü ettiğimiz müspet gelişmelere de önemli katkılar sağlayacaktır.

"Ekonomi'de Bedava Yemek Yoktur". Herşeyin bir bedeli vardır. IMF, Türkiye'de gerçekçi kur politikası uygulamasını, ülke gerçeklerine uymayan sözde dalgalı kur politikasını dayatarak, engellemektedir. IMF ile yapılacak yeni **Stand-by anlaşmasının en önemli olumsuz etkileri ise;**

- TL'nin aşırı değerlenmesini artıracak,
- İthalat artışını hızlandırmak, ihracat artışını yavaşlatmak suretiyle
- Dış Ticaret ve Cari İşlemler açıklarını büyütürken Türkiye'yi 1-2 yıl için IMF'ye daha muhtaç hale getirecek,
- Orta ve uzun vadelerde de dışa dönük sanayiileşmeyi caydırmaya devam edecektir (Daha fazla bilgi için bakınız, E. Çarıkçı Mart 2004 kitabı makale No. 9 ve 21).

Yukarıdaki olumsuz gelişmeleri asgari düzeye indirmek için, hükümet, yeni Stand-by müzakerelerinde 2005'den itibaren kur politikasında Dalgalı Kur yerine "Güdümlü Dalgalanma"ya geçmek ve yılda %10'u geçmemek üzere, Merkez Bankası'na küçük oranlı kur ayarlama yetkisi verilmesinde ısrar etmelidir.

Kötümserliğe gerek yoktur. Türkiye'yi ekonomik açıdan daha iyi günler beklemektedir. Çünkü, Türkiye yıllık 60 milyar \$'a yaklaşan ihracat hacmi ile dünyada 24. en büyük ihracatçı ülke durumuna gelmiştir. İlaveten son 2,5 yıldır ABD doları 1.5 milyon TL dolayında seyrettiği halde, ihracattaki başarının anahtarı ise, kayıt dışı istihdamın devamı ve netice de, iç piyasanın durgunluğundan dolayı Türk müteşebbisinin düşük kar yüzdesi ile yetinmeyi ve sürümden kazanmayı öğrenmek zorunda kalmış olmasıdır. İhracatın sürükleyici sektörleri ise, tekstil ve hazır giyimden çok, katma değeri düşük olsa da, otomotiv sektörü (kara taşıtları ve yedek parçaları), elektrikli makineler ve diğer cihazlardır.

Not-1: Türkiye'de ve Türk Cumhuriyetlerinde ekonomik sorunlar ve çözüm yolları ile Türkiye-AB ilişkileri konularında detaylı bilgi için bakınız, Prof. Dr. Emin ÇARIKÇI'nın 46 makale ve 400 sayfadan oluşan güncellenmiş 2. Baskı Kitabı: TÜRK DÜNYASINDA EKONOMİK GELİŞMELER VE TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ. AKÇAĞ Yayınları, Mart 2004 (Tuna Cad. 8/1, Kızılay – Ankara (0312-4321798)).

Not-2: Bu makalede yer alan Tablonun son kolonu her ay revize edilerek ve metin güncellenilerek Çankaya Üniversitesi'nin Ana Web sayfasında yayınlanmaktadır. (<http://www.cankaya.edu.tr>)